

Társadalmi szervezetek a szocialista demokrácia rendszerében I.

1. A szocialista demokrácia rendszere, a társadalom politikai szervezése vagy politikai fölépítése — szintézis. Mégpedig a társadalom politikai szerkezetének, a politikai, erkölcsi és jogi viszonyoknak az összegezése, amely ugyanakkor magába foglalja a résztvevők politikai öntudatából fakadó hozzájárulását is e viszonyok kialakításához. Mindez együttvéve meghatározza a társadalom lényegét, értékeit, a mai normákat, amelyekhez igazodik, s a főbb célokat, amelyek az új minőség irányában tartó állandó fejlődési folyamatában vezérelnek. A szocialista társadalom építése ugyanakkor keret is, azoknak az eszközöknek és alakzatoknak a tagolt egysége, amelyek révén valóra válik a demokrácia lényegbevágó, alapvető vonása: a tömegek részvétele az állam és a társadalom vezetésében. Következésképp a szocialista demokrácia rendszere egyenlő mértékben elméleti elgondolás és gyakorlati föladvány is, magyarázó és előíró koncepció is.

A társadalmi rendszerhez fűződő kapcsolatában a szocialista demokrácia olyan minőség, amely az előbbi egyik „alrendszerének” tekinthető, az egész részének, ugyanakkor azonban az egész rendszer és a többi alrendszer egyik „rendszerező”, rendszerépítő tényezőjének is. Továbbá olyan minőségnek, amely abban nyilvánul meg, hogy a politikai rendszer megvitatja végcéljait, tanácskozik róluk, s így módon biztosítja az emberi és anyagi erőforrások mozgósítását e célok valóra váltása érdekében.

Mint minden rendszer, a szocialista demokrácia is szervezett együttes, alkotóelemei egyfelől részekként viszonyulnak ama rendszerhez, amelybe beolvadnak, másfelől viszont saját struktúrája révén meghatározott rendszer is. A szocialista demokrácia rendszerének mint egésznek a részekhez fűződő kapcsolatát, más szóval a rendszer belső rendjét, az összetevő elemek föltételezettségét, szervezkedését, belső mozgását meghatározza és kivetíti, külsőleg is jellegíti a szocialista demokrácia struktúrája. Ez, noha viszonylag változatlan jellegű — ami egyben a rendszer stabilitását is magyarázza —, magában foglalja és föltételezi a rendszer állandó „följövését”, mint a stabilitás és instabilitás, mint a folyamatosság és a megszakítottság közötti dialektikus egység kifejeződését. A szocialista demokrácia rendszere nem pusztán alkotóelemeinek összege; ezek szervezett együttesbe rendeződése új minőséget hoz létre, ami nem vezethető le csupán a részelemek halmazára, mint-hogy e rendeződés *csakis az együttesre* jellemző vonásokat, sajátosságokat és funkciókat szül. Habár a szocialista demokrácia rendszere maga is egy másik, mégpedig a nagy társadalmi rendszer része, struktúrájának különlegessége, a társadalmi rendszer érvényességével összefüggő viszonylagos változatlansága, sajátossága és szerepének kizárólagossága megtisztelő helyet biztosít számára az egész társadalomban, szemben az összes többi alrendszerrel. A szocialista demokrácia rendszerének különleges szerkezete egy másik sajátosság kialakulásához is vezet: alkotóelemei ugyanis a különböző szinteknek megfelelően sorakoznak, rendeződnek, kapcsolódnak, s ez a jellemző „rend” alakítja, megszabja az egész és a részek függelmét, s e kapcsolatok lehetnek alárendelők vagy mellérendelők. A szocialista demokrácia rendszerének és alkatelemeinek dialektikus kölcsönhatását maga a rendszer biztosítja, amely befolyásolja a részeket, s egyesíti őket természetének megfelelően. Ez azonban nem jelenti azt, hogy eme részek a rendszerhez viszonyítva passzívak, s hogy csupán „vételezik” a rendszer formálta értékjelzéseket. Minthogy a részeknek viszonylagos függetlenségük, bizonyos fokú szabadságuk, sajátos fölépítésük és szerepkörük van, befolyásolják magát az egész rendszert is. A szocialista demokrácia sajátos szerepet játszik, s az nem azonos az egyes részek szerepével, nem határozható meg emezek pusztán összeadásával. A funkciókat a körülvevő közzel, azaz a társadalommal fönnálló kapcsolatok, kölcsönhatások alakítják ki a célból, hogy kielégítsék a társadalom szükségleteit. De e szerepkörököt alakítja és indokolja magának a szocialista demokráciának és alrendszerének a lényege, valóságos működése is. A szocialista demokrácia rendszere ugyanakkor mint *öntörvényű, önszervező* rendszer határozandó meg, minthogy önszabályozó képességgel rendelkezik. A Román Kommunista Párt objektíve a politikai rendszer építményének csúcán

áll, mint annak irányítója, szabályozó gépezete; éltető központja az egész politikai rendszernek; szabályozó szerepe abban nyilvánul meg, hogy az általános objektív törvényeknek, valamint a szocializmus sajátságainak megfelelően, tudományos alapon kidolgozza a társadalmi-gazdasági fejlődés útját és módjait, s ugyanakkor vezetője is e fejlődés folyamatának. Ha már most a politikai rendszer szabályozó mechanizmusát a legösszetettebb és a legfejlettebb szervezeti-funkcionális struktúrában — a Román Kommunista Pártban — mintegy „lokalizálni“ próbáljuk, akkor ezt a struktúrát nem eszményi megközelítésben értelmezzük, hanem a maga valóságosságában, anyagosságában, mint a társadalom legelőrehaladottabb tagjaiból álló szervezetet. Éppen az emberek közti kapcsolatok, a párton belüliek éppen úgy, mint a társadalmi rendszer más összetevőihöz fűződik, töltik be a szocialista demokrácia szabályozó szerepét.

„A kommunisták csak annyiban különböznek a többi dolgozótól — szögezi le a Román Kommunista Párt programja —, hogy jobban megértik a gazdasági-társadalmi fejlődés problémáit, s a társadalomfejlődés általános törvényeinek tudományos ismeretére támaszkodnak. Ebből kiindulva, vállalják a nép előtt a felelősséget, hogy az összes erőket a gazdasági-társadalmi haladás érdekében egyesítik.“

A párt és a szocialista demokrácia rendszerének más szervezeti-funkcionális struktúrái közt létrejövő kapcsolatokat nyomán maga a párt állandóan újjászületik, a fejlődési szakaszra jellemző új vonásokkal, értékekkel, szerepkörrel gazdagodik. Ezt a tényt jellemezte különösen kifejező módon pártunk főtítkára a X. kongresszuson előterjesztett jelentésében:

„A párt az a mag, amely gravitációs körébe vonja az egész társadalmat, s amelyből kisugárzik az energia s fény egész szocialista rendszerünk mozgásba hozásához, működtetéséhez. A maga részéről pedig a párt szakadatlanul újjászületik a szocialista nemzetünkbeli feléje áradó hatalmas energia és fény sugárzásában. Elmondhatjuk, hogy a kommunista párt tölti be egész társadalmi rendszerünk éltető központjának szerepét. E központ normális működése elengedhetetlen feltétele szocialista társadalmunk szüntelen fejlődésének. Ezért állandóan gondoskodnunk kell a párt erősítéséről, szervezeti formáinak és munkamódszereinek tökéletesítéséről, egységének megacélozásáról.“

Ebben a felfogásban a párt vezető szerepe alapvető viszonylat a szocialista demokrácia megvalósításában és érvényesülésében; de nem olyan viszony ez, amelyben a pártpolitikát „ráerőltetnek“ a demokrácia más struktúráira, hanem a közakarat összegezése, a társadalom valamennyi tagja alapvető törekvéseinek találkozása s ugyanakkor az összes erőfeszítések egyetlen cél, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megvalósítása felé való összpontosítása. Vezető szerepének kiterjesztése és elmélyülése tehát nem jelenti a pártnak a társadalom fölé történő emelését, ellenkezőleg: a társadalom valamennyi sejtjébe való mind mélyebb behatolását, a felvetődő kérdések megoldásában való mind közvetlenebb részvételét vonja maga után. A párt szervező és vezető szerepe a szocialista demokrácia rendszerén belül abban nyilvánul meg, hogy biztosítja a gazdasági és társadalmi élet állandó tökéletesítését, tudományos megalapozású intézkedéseket hoz a gazdasági-társadalmi fejlődés előmozdítására, létrehozza a szerves egységet a szocialista építés általános törvényszerűségei és országunk konkrét valósága közt, s lehetővé teszi a tömegek tevékeny bekapcsolódását az egész gazdasági és társadalmi életbe.

A párt figyelemmel kíséri a társadalmi valóságot, előrevetíti annak fejlődését, s közbelép az akadályok, torlódások, aránytalanságok elkerülése, elhárítása, valamint egyes társadalmi ellentmondások föloldása végett. Miközben kidolgozza a fejlődés napi teendőit és távlati irányzatát, és széles körű, mélyre törő felvilágosító munka során tudatosítja a tömegekben politikájának helyességét, a párt nem szorítkozik csupán a társadalom szervező és irányító szerepére, hanem „munkaruhában“, „dolgozóként“ az első vonalban közvetlenül részt is vesz a történelmi jelentőségű tevékenységben. Ily módon a társadalmi tevékenység valóságos mágneses mezejének bizonyul, és igazolja az ország és a nép előtt irányvonalának, elhatározásainak életképességét, reális voltát. Természetesen a szocialista demokrácia rendszerének egységessége, szilárd jellege nem csupán azáltal valósul meg, hogy élén a Román Kommunista Párt áll, hanem egy bonyolult folyamat révén, melynek mint rendszernek a keretén belül a párt helyzete megalapozódik. Eme folyamat meghatározó értékei közül megemlíthendők a következők: a társadalom gazdasági-társadalmi egysége, az állam egyértelmű osztálylényege, a célok egységtetésége, a szervező és működési elvek harmóniája, valamint az egységes pártvezetés.

2. A szocialista demokrácia rendszere alanya is, tárgya is a vezetésnek. E két megnyilvánulási forma dialektikus egysége híven tükrözi a szocialista demokrácia rendszerének széles körű kiterjedtségét és értékeinek sokrétűségét. „Intézményesí-

tettségét" tekintve a szocialista demokrácia rendszere olyan három nagy alrendszerből áll, amelyek egymást föltételezik: az állami szervek alrendszere, a társadalmi és tömegszervezetek alrendszere, valamint a kettős jellegű párt- és állami szervek alrendszere.

A szocialista demokrácia rendszerének egészét vizsgálva kiderül, hogy a politikai vezető értékű „csúciszervezete”, „agyközpontja”, strukturáló tényezője a Román Kommunista Párt; hogy a politikai rendszer három nagy összetevője az állam, a legszélesebb értelmezésben vett tömeg- és társadalmi szervezetek, valamint a kettős jellegű párt- és állami szervek; e három összetevő között, noha különállnak és mindegyiknek saját arcéle van, szoros kölcsönhatás és együttműködés áll fenn, amit az tesz lehetővé, hogy egyazon egésznek szerves és szilárdan összetartozó részei; a párt befolyást gyakorol nem csupán a politikai rendszer minden egyes összetevőjére, alkotóelemére, hanem emezek egymás közötti kapcsolatára, együttműködésére is; végül pedig, habár a párt mint emez összetevők strukturáló tényezője lép föl, maga is fölfogja, „vételezi” az alkotóelemek jelzéseit, lereagálja működésük hatását, minthogy maga is részese az állami szervek, a kettős jellegű párt- és állami szervek, valamint a tömegszervezetek együttműködési és kapcsolatközi rendszerének. A párt és a többi alkotóelem közötti együttműködés és a kapcsolatok dinamikája ösztönzi és indokolja a pártnak mint a politikai rendszer strukturáló tényezőjének és vezetőerejének a tevékenységét mind tartalmi tekintetben, mind pedig az irányulást illetően.

Tág értelemben véve a társadalmi szervezet fogalma magában foglalja a dolgozók mindenféle bizottságát, tanácsát is. Szorosabb értelemben véve azonban csupán a szakmai jellegű társaságokra, szövetségekre vonatkozik, s nem valamennyi társadalmi szervre. Ez utóbbiakat a következő jellemzi: döntő határozataikat a közgyűlésen hozzák meg, a dolgozók közvetlen részvételével; e tanácsok sajátos politikai, kulturális, szakmai tevékenység végzésére alakulnak; olyan jogi szabályzat szellemében működnek, amelyet maguk szabnak meg, és amelynek alapján megválasztják a létrehozó közösség akaratát képviselő vezetőtestületet. A dolgozók különféle tanácsait az is jellemzi, hogy vagy az illetékes állami szervek adta normatív előírások szerint működnek, vagy egyszerűen a velük együtt dolgozó állami szervvel történt megállapodás szerint; vagy népgyűlés választja meg őket, vagy pedig a különféle állami szervek bevonásával történő jelölés alapján jönnek létre. Tágabb értelemben a társadalmi szervezetek sorába veendő a tömegszervezetek is, e nem állami jellegű szervezetek, amelyekben nagyszámú tagság tevékenykedik az egész ország területén.

Noha az állam a szocialista demokrácia „központi eleme”, „a politikai rendszer legfontosabb része”, „az egész társadalom politikai szervezetének alapja”, „a szervezeti formák keretének fő alkotóeleme”, mindez nem vezethet fetiszizáláshoz és a közösségi testületek, társadalmi szervezetek szerepének és a célkitűzéseink valóra váltásáért kifejtett tevékenységének a lebecsüléséhez. „Országunkban a szocialista demokrácia fejlődésében, a néptömegeknek a szocialista építés kérdéseinek megoldásában való széles körű és tényleges részvétele biztosításában, a gazdasági-társadalmi tevékenység vezetésében továbbra is jelentős szerepük lesz a tömeg- és társadalmi szervezeteknek. Ezek arra hivatottak, hogy a párt programjának életbe léptetése érdekében egyesítsék minden dolgozó erőfeszítéseit, széles körű tevékenységet fejtsenek ki a tömegek szocialista és kommunista nevelésében, közvetlenül vegyenek részt az emberek sokrétű élet- és munkaproblémáinak, a társadalom általános fejlődése kérdéseinek megoldásában” — hangsúlyozza *A Román Kommunista Párt Programja*.

A társadalmi testületek sokfélesége, sajátos föladataik, megbízatásuk, különleges szervezeti és működési jellemzőik, valamint a tevékenységükben mutatkozó összemosódás megnehezíti osztályozásukat. Az osztályozás például valamely szervezési ismérvet vehetne alapul, ami lehetővé tenné e szervezetek következő csoportosítását: „front”-típusú szervezetek; önkéntes belépésre épülő szervezetek sajátos fölépítéssel, szabályzattal, amelyek országos és helyi vonatkozású rendszerbe sorolódnak (szakszervezetek, ifjúsági szervezetek, szövetkezetek, a különféle szövetségek, egyesületek, társaságok); a vezetőszervek által kijelölt és különböző közösségek létrehozta szervezetek, amelyeket — ha a helyzet úgy kívánja — rendszerbe sorolhatnak, ezeknek nincs egyéni tagságuk (a nőszervezetek, a béke védelmét avagy a volt gyarmati népek fölszabadító harcát támogató szervezetek); az együttélő nemzetiségek dolgozóinak tanácsai; a falvanként, háztömböknként, kerületenként, intézményenként megtartott közgyűlések, közvetlen választás útján. avagy egyes tömegszervezetek, néptanácsok gyűlésén választott testületek (például: bíraskodó, ellenőrző, támogató szervezetek); egyéni kérelmek alapján alakuló egyedi tagság-

gal és szabályzattal rendelkező, de rendszerbe nem sorolt szervezetek, ezek közé tartoznak a tudományos-szakmai szövetségek, valamint a művelődési társaságok.

Hasonlóképp viszonylagos érvényű volna egy olyan kísérlet, amely célkitűzéseik alapján osztályozná a szervezeteket, s a következő megkülönböztetéseket tenné: kizárólagosan vagy hangsúlyozottan politikai tevékenységet kifejtő szervezetek (a Szocialista Egységfront, a Kommünista Ifjúsági Szövetség, a nőmozgalom szervezetei, a nemzetiségi dolgozók tanácsai stb.); a gazdasági jellegű, szövetkezeti típusú társadalmi szervezetek; tudományos, tudományos-műszaki, irodalmi-művészeti, művelődési és népművelési szervezetek; testnevelési szervezetek; a támogató, egyeztető, ítélkező szervezetek (lakóházi társulások, közellenőrző, rendfenntartó csoportok stb.); hangsúlyozottan külföldi tevékenységet folytató közületek (Országos Békevédelmi Tanács, az Ázsiai és Afrikai Népekhez Fűződő Barátság Román Ligája, a Vietnami Néppel való Szolidaritás Országos Tanácsa, a Külföldi Kulturális Kapcsolatok Román Intézete, Románia Szocialista Köztársaság Kereskedelmi Kamarája stb.).

Nem az ismérvek hiánya nehezíti meg a társadalmi szervezetek osztályozását, hanem az a tény, hogy célkitűzéseik, tevékenységük, működésük sok vonatkozásban találkozik, fedi egymást, ami lényegében véve a szocialista demokrácia rendszernek egységességét tükrözi, és az erőfeszítések egy irányba torkollását jelzi. Ez a helyzet viszont nem teszi lehetővé — és nem is indokolja — valamely szervezet kizárólagos, végleges és elhatárolt beillesztését az említett kategóriák valamelyikébe.

A szocialista demokrácia alkotóelemeiként a társadalmi szervezetek — a szervezeti-működési szerkezetük és aszerint, hogy minő különleges rendeltetéssel hívtak életre — különböző módon és formában hozzájárulnak a rendszer célkitűzéseinek valóra váltásához. Emellett célkitűzések közül elsők között említendő a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom anyagi-műszaki alapjának létrehozása, valamint annak a folyamatnak a gyorsítása, amelynek lényege, hogy a tömegek közvetlenül részt vegyenek a társadalom vezetésében.

A társadalmi szervezetek tárgyai és alanyai is egyben a sokatmondó és jelentős minőségi átalakulásoknak, minthogy tevékenységüket a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom egyre bonyolultabb építési művének folytonosan növekvő igényei vezérik, a szocialista demokrácia általános fejlődése, hatósugarának széles körű kiterjedése és befolyásának elmélyülése közepette. Tanulmányunk következő részében e minőségi folyamat jellemző vonásait mutatjuk be.

Dombi Géza fordítása

Kosztándi Katalin: Szilőföld